

Сучасні методологічні принципи вивчення каузальної домінанти ЕФЕКТ у мовознавстві та процедура її зіставного дослідження

Contemporary Methodological Principles of Causal Dominant EFFECT
Research in Linguistics and Procedure of its Contrastive Studying

Iryna VAINORENIE/Ірина ВАЙНОРЕНЄ¹

National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Nataliya LEMISH/Наталія ЛЕМІШ²

National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Анотація

Ця стаття презентує комплекс таких сучасних методологічних принципів, як антропоцентризм, антропокосмізм, епістемічність, експансіонізм, експланаторність, функціоналізм та колострукціонізм. Їх використання у нашому лінгвістичному дослідженні довело доцільність отримання та інтерпретації результатів систематизованого та функціонального вивчення каузального комплексу як ментально-логічної конструкту з усіма його складовими (каузальною домінантою ЕФЕКТ включно) з позицій оновленого когнітивно-семантичного підходу. Апробація запропонованої методологічної процедури

¹ <https://orcid.org/0000-0003-0198-1448>

National Pedagogical Dragomanov University, Department of Applied Language Studies
vainorene@gmail.com

² <https://orcid.org/0000-0001-5321-4705>

National Pedagogical Dragomanov University, Department of Applied Language Studies
lemish1972@gmail.com

зіставлення характеристик каузальної домінанти ЕФЕКТ в англійській та українській мовах відкриває можливості її застосування до інших об'єктів ментально-логічного плану.

Ключові слова: каузальна домінанта, каузальний комплекс, методологічні принципи, процедура зіставлення

Abstract

This paper deals with presentation of a complex of such contemporary methodological principles as anthropocentrism, anthropocosmism, epistemicity, expansionism, explanatority, functionalism, and collocationism. Their employment in our linguistic research proved it being expedient in obtaining and interpreting the results of systematized and functional studying of the causal complex as a mental and logic construct with all its constituents (causal dominant EFFECT inclusive) in terms of the updated cognitive-semantic approach. The approbation of the proposed methodological procedure of contrasting the features of causal dominant EFFECT in English and Ukrainian opens possibilities of its application to other objects of the mental-logical plane.

Keywords: causal dominant, causal complex, methodological principles, contrasting procedure

1. Вступна частина

Дослідження каузальності від трактування її як базової категорії (Аристотель, D. Hume, A. Falcon, K. Popper та ін.) до єдиного каузального комплексу (А. М. Ааматов, И. И. Давыдов, А. П. Комаров, Н. Є. Леміш, В. П. Недялков, Г. Г. Сильницкий та ін.) триває вже більше 2 тисяч років. З огляду на спрямування сучасної когнітивної лінгвістики на опис складових організації концептуальних систем різних мов, що репрезентують різні типи мислення людини (Ф. С. Бацевич, Л. Деганд, А. П. Загнітко, В. І. Карасик, А. В. Корольова, О. С. Кубрякова, Е. Нейлеман, Т. Сандерс, Е. Швейцер та інші), каузально-кондиціональний тип потребує окремої уваги через безпосередній зв'язок з каузальністю як онтолого-гносеологічною/онтолого-епістемологічною категорією (І. П. Вайнорене, Н. Є. Леміш). Вивчення каузальності з таких позицій дає вихід на ментальні структури, що на глибинному рівні репрезентуються типовими пропозиціями щодо кожного фрагменту картування дійсності (Н. Д. Арутюнова, А. П. Загнітко, С. Д. Кацнельсон, З. Д. Попова, О. О. Селіванова, Л. А. Фурс, N. Chomski, G. Lakoff та ін.). Представлення плану вираження типових пропозицій у вигляді структурних схем заклало підвалини для введення у науковий обіг поняття “синтаксичного концепту” (СК) (Г. А. Волохіна, З. Д. Попова), або “синтаксично репрезентованих концептів” (Л. А. Фурс).

Визначення каузального комплексу (КК) як ментально-логічного конструкту, до складу якого входять 10 каузальних домінант (КД, що утворюють 5 бінем на позначення каузальних ситуацій: *причина – ефект, підстава – висновок, умова – результат, допуст – наслідок, мета – засіб*), за Н. Є. Леміш, актуалізує вивчення його компонентів саме через застосування синтаксичного концепту КАУЗАЛЬНІСТЬ (СКК) – двопланової одиниці когнітивного синтаксису, що має як план змісту (пропозиційно-змістову складову), так і план вираження (формальну складову) (Г. А. Волохіна, В. И. Казаріна, С. Е. Кузьміна, З. Д. Попова, В. А. Федоров). Доцільність такого підходу щодо опрацювання мовного матеріалу у зіставному аспекті підтверджується концепціями вітчизняних (М. П. Кочерган, Н. Є. Леміш, І. В. Новосельцева, О. В. Швець та ін.) та зарубіжних дослідників (Т. П. Кшешовський, Р. Штернеманн, S. Th. Gries, K. James, A. Stefanowitsch та ін.), які обстоюють ідею встановлення універсального й специфічного у мовах різного ступеня спорідненості через застосування *tertium comparationis* (за який може бути обраний СКК, як це було доведено в дисертаційних роботах авторів цієї статті).

Інтерпретація КД *EFFEKT/ЕФЕКТ* як однієї з 10 компонентів КК (ментально-логічного конструкту) та її дослідження через встановлення варіантів СКК, які об'єктивуються в спеціальних текстах і корпусах англійської та української мов, зумовили залучення цілого комплексу методологічних принципів, а також розробки спеціальної методологічної процедури зіставлення фактичного матеріалу.

Метою пропонованої статті є представлення апробованих методологічних принципів вивчення КД *EFFEKT/ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах з подальшим описом процедури її зіставного дослідження.

Основними методами є спостереження, аналіз, порівняння, зіставлення, аргументація, індукція, дедукція та синтез.

2. Методологічні принципи антропоцентризму, антропокосмологізму, епістемічності, експланаторності та колострукціонізму

Традиційно, досліджуючи певне лінгвістичне явище/поняття/категорію, учені обирають науковий підхід, у межах якого розв'язують висунуті ними конкретні завдання/проблеми. Науковий підхід зазвичай називають парадигмою. Серед головних наукових парадигм лінгвістики українська

вчена Олена Селіванова виокремлює п'ять (5): порівняльно-історичну (генетичну), структуралістську (таксономічну), комунікативно-функціональну (прагматичну), когнітивну (когнітивно-дискурсивну) та синергетичну (Селіванова, 2008, с. 22–36). На наш розсуд, цілком правомірним видається говорити про генетичну (базується на принципі історизму), системно-структурну (структуралізму та функціоналізму) та антропоцентричну (антропоцентризму), об'єднавши останні дві/три в одну парадигму (В. А. Маслова, Ю. М. Караулов та ін.), оскільки вони розглядають мову “у розмаїтті її зовнішніх зв'язків з: людиною, культурою, суспільством” (Денисова, 2013, с. 35).

Визнаючи взаємозв'язок мови / мовлення та мислення, вважаємо за необхідне застосувати до вивчення КК (і відповідно КД як його складових) поліпарадигмально-полідисциплінарний підхід через нездатність окремих парадигм/дисциплін надати повної інформації про конкретний об'єкт (КК у нашій розвідці). Іншими словами, лише інтегроване вивчення фонем/морфем (як основних одиниць генетичної парадигми), слів/текстів (системно-структурної парадигми) і дискурсу (сукупності дискурсивних практик) може забезпечити найбільш повне об'єктивне дослідження з достовірними результатами. Поліпарадигмальний стан сучасного мовознавства, слідом за О. С. Кубряковою (1995, с. 228), визначає й О. О. Селіванова, наголошуючи на “затребуваності усіх парадигмальних позицій, які склалися протягом всього розвитку лінгвістичної науки” (Селіванова, 2008, с. 36). До того ж, базування лінгвістичного знання сьогодення на результатах цілого комплексу між- і полідисциплінарних розвідок, зумовлено зверненням до людської свідомості, мовної системи, культури суспільства, новітніх технологій і т.п. (О. М. Амагов, Ф. С. Бацевич, А. В. Корольова, Н. Є. Леміш, Ю. В. Орлова, О. О. Селіванова, Є. Ф. Серебреннікова та ін.). Мовознавчі дослідження, таким чином, можуть ґрунтуватися на:

- класичній методології (наприклад, історично-порівняльні, системно-структурні дослідження);
- традиційній методології, що знаходить свій подальший розвиток через здобутки / напрацювання сучасної цивілізаційної парадигми (наприклад, семіотика, лінгвістика універсалій, текстологія, лексикологія, історія мови, фонологія, дослідження з граматики тощо);
- інтегрованій методології, що комбінує попередні здобутки з новими принципами, створюючи власну парадигму досліджень.

Є. Ф. Серебреннікова зазначає, що “об’єктом новітньої лінгвістики є ‘мовленнева діяльність людини’, яка передбачає вихід за межі мовної структури, що спостерігається, визнання наявності глибинних структур та сутностей, ‘прихованих’ від прямого спостереження, що каузує його у процесах мислення, станах інтенції, свідомості у їх взаємозв’язках із несвідомим та підсвідомим” (Серебреннікова, 2012, с. 215). Отже, відбувається процес розширення та своєрідний зсув фокусу дослідження від ‘системи’ до ‘мовлення’ (за термінологією Ф. де Сосюра), проте цей зсув не просто підсумовує, але й інтегрує два знакових прояви антропологічного феномена, який гармонізується з “цивілізаційними координатами та новими підходами у семіотиці та філософії (...)” (там само, с. 215).

На перетині наук про “мовленнево-мисленневу діяльність” сьогодні з’являються і формуються важливі категорії та виводяться закономірності, які можуть привести нас до розуміння “реальної мови реального суб’єкта в реальних умовах дійсності” (Дейк, 1989), що і є метою сучасних лінгвістичних досліджень. Характерними рисами останніх виступають: 1) інтегральний (когнітивно-дискурсивний та герменевтичний) характер об’єкта дослідження, що, за Е. Бенвенистом, виражає двобічну діяльність та результат того, що означає (продукування змістів суб’єктами мовлення), та 2) визнання (розуміння, інтерпретація) їх суб’єктами спілкування, що передбачає одночасне володіння спільним кодом – мовою (системою, яка володіє власними законами організації, що виявляються на поверхневому рівні і тому підлягають спостереженню) (Бенвенист, 2002). Вищезазначене реалізує такі методологічні принципи, як експансіонізм і функціоналізм (за О. С. Кубряковою, О. О. Селівановою, Є. Ф. Серебренніковою), частково торкаючись переходу, або точніше інтеграції антропоцентризму й антропокосмологізму (А. О. Беляцька, В. О. Карлова, А. В. Корольова, Н. Є. Леміш), що виводить на перше місце пріоритетність інтересів кожної окремої держави, яка прагне до збереження власних національних стандартів і цінностей, їх захисту і примноження.

Увага видатних учених (М. О. Бердяєва, В. І. Вернадського, М. Конрада, М. Г. Холодного, К. Є. Циалковського, О. Л. Чижевського) до дослідницького потенціалу антропокосмологізму підтверджує його широкі можливості для сучасних гуманітарних наук (Попова, 2013, с. 199).

Починаючи з другої половини ХХ ст. та до початку ХХІ ст. головним напрямком досліджень у лінгвістиці був *антропоцентризм*. У межах цього принципу увагу сконцентровано на самій людині (тобто на індивідуальній

особистості, її власних потребах і бажаннях), при цьому часто вилучаючи її із цілісного світосприйняття, суспільних зав'язків, що впливає на природні комунікативні, когнітивні можливості/здатності людини. Такий підхід порушує об'єднавчу функцію концепту КАУЗАЛЬНІСТЬ, що охоплює 10 домінант у каузальному просторі (причину, підставу, мету, умову, допуст тощо, як було зазначено в Розділі 1). Ця функція переплітається з іншими, зокрема з інтегративною функцією аргументації (Пасинок, 2009, с. 27), яка зорієнтована не на одного індивіда, а на групу/суспільство. Саме потреба в урахуванні суспільних інтересів задля подальшого розвитку людини як соціальної істоти зумовлює перехід до **антропокосмологізму**.

Отже, пропонуючи вирішення методологічної проблеми, антропокосмологізм відкриває нові перспективи перед сучасною лінгвістикою.

По-перше, він (антропокосмологізм) розширює можливості верифікації результатів філологічних знань, що насамперед пов'язано зі зміною способів і методів дослідження у бік узагальнення. За Г.-Г. Гадамером, масштабні узагальнення дають змогу наблизитися до істини: "*Metodos* означає шлях слідування. Здатність знову і знову продовжувати рухатись шляхом, яким вже проходили, і є методичністю, що відрізняє спосіб діяльності в науці. Але саме це з необхідністю обмежує претензії на істину. Якщо тільки здатність до перевірки, в будь-якій формі, складає істину (*veritas*), то масштаб, з яким співставляється пізнання, вже більше не істина, а достовірність" (Гадамер, 1991, с. 32).

По-друге, антропокосмологізм вирішує проблему критеріїв лінгвокультурологічного аналізу тексту, оскільки уможливорює визначення ролі тексту в культурі через власну систему понять і категорій (Беляцкая, 2013, с. 8).

По-третє, врахування цього принципу дає змогу розглядати текст і як культуротворчу діяльність, і як рушійну силу культури, не забуваючи про необхідність усвідомлення авторами своєї відповідальності перед майбутніми поколіннями (значущим є гуманістичне вираження ставлення до світу та до людства) (там само).

По-четверте, акцент робиться на обов'язковій функції текстів щодо трансляції ідеї висхідної еволюції (Буданцев, 1995, с. 162).

По-п'яте, антропокосмологізм аргументує необхідність вивчення концептів і метафор, які мають "культурноносне" значення в тексті, тим самим виступаючи його основними лінгвокультуроутворюючими засобами (Беляцкая, 2013, с. 8).

Таким чином, аналіз текстів з позицій *антропокосмологізму* сприяє вирішенню проблеми не лише критеріальності, але й категоріальності в сучасних лінгвістичних дослідженнях. До ключових категорій у цьому зв'язку відносять лінгвокультуру, текст (як транслятор вічних ідей) і концепт (у тому числі й КАУЗАЛЬНІСТЬ).

Загальновідомим є факт, що знання людини про світ і спосіб, яким вона класифікує цей світ, виражаються в мові. З іншого боку, мова є тим єдиним засобом, за допомогою якого ми можемо досягнути закритої сфери ментальної діяльності людини. Відтак, вивчення мови наближується до дослідження когніцій – “сукупності психічних структур і процесів, що охоплює всю людську пізнавальну діяльність” (Schwarz, 1996, с. 36), пізнавального процесу – процедур, пов'язаних з набуттям, зберіганням, передачею та продукуванням знань (Кубрякова, Дем'янков, Панкрац, Лузіна, 1996; Rosch, Lloyd, 1978; Tajfel, Forgas, 1981). Відповідно, як заключає Н. М. Іванюк, “когніція – це сприйняття світу, і спостереження, і категоризація, і мислення, і мова, і уява й інші психічні процеси в їх поєднання” (Іванюк, 2011, с. 103). Таку думку підтримують J. C. Turner (1982), W. B. Gudykunst, L. I. Gumbs (1989) та багато інших. Мова відображає процес пізнання, слугуючи єдиним інструментом вираження думки. Мова починає сприйматися як трансцендентальний шлях у вигляді своєрідної “призми” (через яку ми дивимось на світ, за Б. Расселом), що веде до розуміння механізмів сприйняття дійсності людиною (Макеєва, 2011). Кожна мова має свій спосіб концептуалізації дійсності, якому притаманні універсальні та національні риси, що, звісно, виражається і в її категоризації.

Категоризація людського досвіду в природніх мовах (у тому числі прототипічність, метафора, когнітивні моделі) є однією з центральних проблем як вітчизняної, так і світової лінгвістики (А. О. Беляцька, М. М. Болдирєва, А. Вежбицька, Є. В. Іванова, А. В. Корольова, Н. Є. Леміш, Л. Б. Макеєва, Ю. В. Орлова, G. Lakoff; E. Rosch та ін.). Категоризація, у свою чергу, тісно пов'язана з когнітивною активністю людини та з різними компонентами її когнітивної діяльності: пам'яттю, уявою, увагою та ін. До того ж, обов'язково треба враховувати, що “невід'єднаність індивідуального від колективного, ментального від історичного засвідчує закоріненість когнітивної активності особистості в соціокультурній традиції та візуалізованих колективних когнітивних образах, закріплених у граматичних структурах мови” (Рубанець, 2015, с. 103-104).

Американський лінгвіст Дж. Лакофф висунув гіпотезу про те, що категорії формуються когнітивними структурами, які отримали назву *ідеалізованих когнітивних моделей* (*idealized cognitive models*), що інтерпретуються як особливі когнітивні сутності, виступаючи основою мовних категорій. Він виділяє чотири типи таких моделей:

- 1) пропозиційні моделі, які визначають характер елементів категорії, їхні якості та відносини між ними (такою одиницею ми вважаємо СКК);
- 2) образ-схематичні моделі, які відображають образні уявлення, що формують категоріальні класи;
- 3) метафоричні моделі, що дозволяють уявити деяку абстрактну площину через ототожнення її з іншою площиною, зазвичай, конкретною та доступною емпіричному дослідженню;
- 4) метонімічні моделі, що діють разом з трьома вищеназваними та забезпечують перенесення характеристик одного елемента множинності на всю множину (Lakoff, 1987).

Підтримуючи гіпотезу Дж. Лакоффа, погоджуємось з М. В. Піменовою, що саме категоризація виступає одним з найважливіших способів утворення концептуальних структур. З огляду на це, концептуальний аналіз зазвичай спрямовують на визначення концептів у їх подвійній функції: 1) як оперативних одиниць свідомості; 2) як значення мовних знаків, тобто ментальних утворень, які мають своє втілення в мові (Піменова, 2013, с. 127).

Вивчення відносин в системі 'мова – мислення' є дотичним до проблеми використання мови як засобу інтерпретації світу, де можливості мовця обмежені його лексичним, ментальним лексиконом, граматичними конструкціями та загальним культурним рівнем. Таким чином, опис необмеженого простору між синтаксисом та семантикою (виходячи з того, що значення мають як лексичні одиниці, так і граматичні форми, порядок слів у реченні) робить дослідження об'єктивації каузального комплексу в різних мовах у вигляді складових СКК актуальним не лише для лінгвістики, філософії, когнітивістики, а й психології, економіки та інших галузей професійної діяльності людини.

Інтерпретуючи каузальний фрагмент дійсності, не можна залишити поза увагою принцип *епістемічності*. Епістемологічна парадигма "людина (я – суб'єкт – об'єкт) – суспільство (культура) – світ (світи) реалізується у такому ланцюжку: несвідоме/підсвідоме/свідомість, що контролює уяву/емоційне переживання/інтенціональний стан/мислення/дію-дискурс"

(Леміш, 2009), де дискурс є кінцевим інтегруючим елементом, з одного боку, а з іншого, – має свої специфічні дефініційні обмеження в дискурсивній лінгвістиці, яка інтерпретує ‘людину, що говорить’ в інтегралі “мовленневої, комунікативної та дискурсивної особистості” (Плотникова, 2008).

У теорії Е. Бенвеніста сформульовано положення про два режими, два плани висловлювання: дискурс (пряма комунікація) та ‘історії’, кожна з яких має свій ‘формальний апарат’ висловлювання. Висловлювання кваліфікується як одиниця дискурсу, і тому важливими є питання способів організації висловлювання, категорій і закономірностей дискурсу (Бенвеніст, 2002, с. 90–92), а виходячи з мети нашої роботи – і способів та засобів вираження КД ЕФЕКТ у різних типах дискурсу.

Витлумачуючи каузальність як онтолого-гносеологічну категорію (слідом за Н. Є. Леміш), а також спираючись на вищезазначене, доречним видається репрезентувати знання як епістемологічно-гносеологічну категорію, що дозволяє структурувати знання задля їх отримання суб’єктом пізнання й передачі наступним поколінням. На користь такого підходу свідчить можливість представлення знань у вигляді дерева. Наприклад, Дж. Ганері говорить: “Знання дійсно слід розуміти як дерево, просто іншого виду. Замість європейського фруктового дерева з єдиним стовбуром, знання треба зобразити як баньян з його численним повітряним корінням, що підтримує органічну систему без центру. Дерево знання має велику кількість коренів, а структури знання багаторазово вкорінюються в землю: сукупність знань – це єдине органічне ціле, всі частини якого є однаково важливими” (Ганері, 2017³/пер. П. Ю. Шопіна, опублікований у журналі *Aeon* у березні, 2018 р.).

³ URL: <https://aeon.co/ideas/the-tree-of-knowledge-is-not-an-apple-or-an-oak-but-a-banyan> (11.09.2021).

Рис. 1. Дерево знання – баньян⁴

Прибічники епістеміологічного підходу стверджують, що подібно до дерева баньян з багатьма різними, однак рівноцінними коренями, реальність можна пізнавати різними шляхами, де усі вони будуть створювати “єдину органічну епістемічну систему” (Ганері, 2017). Іншими словами, принцип *епістемічності* “зміщує акценти з проблеми пізнання на проблему власне знання: як влаштоване знання” (Денисова, 2013, с. 33).

Експланаторність як дослідницький принцип, застосування якого потребує пояснення мовних явищ з опорою на наукові теорії, було вперше запроваджено О. С. Кубряковою (1995, с. 225). Роз’яснення стосовно його дії можна знайти в О. О. Селіванової (2008): “Цей принцип передбачає поєднання індуктивного й дедуктивного методів аналізу мови, адже створення пояснювальної доказової теорії можливе шляхом висунення гіпотези щодо масиву емпіричного матеріалу й її подальшого всебічного доведення або спростування” (с. 38). Гіпотеза є вірною і трансформується в твердження за умов її конфірмації при поясненні всього мовного матеріалу, до якого вона застосовується. До того ж, саме пояснювальна здатність теорії повинна надавати можливість пізнати аналізований науковий об’єкт через інтерпретацію специфіки його функціонування в мові.

Наступним методологічним принципом, до якого ми звертаємось у нашому дослідженні, є *колострукційність*. Необхідність його використання зумовлена предметом цієї розвідки, який вивчається не лише із залученням СК – одиниці, дотичної як до когнітивної лінгвістики,

⁴ Запозичено з URL: <https://aeon.co/ideas/the-tree-of-knowledge-is-not-an-apple-or-an-oak-but-a-banyan> (11.09.2021).

так і до граматики конструкцій (Леміш, 2020, с. 151), а й корпусного підходу, що через звернення до великих масивів різних корпусів текстів дозволяє отримувати надійні та обґрунтовані результати. Колострукційність лежить в основі колострукційного (колексема + колострукт = колострукція) аналізу, під яким, слідом за В. В. Жуковською, розуміємо “низку корпусно-базованих лінгвостатистичних методів аналізу ступеню взаємного притягнення (*mutualattraction*) чи відштовхування (*repulsion*) між конструкцією та лексемами, що заповнюють певний слот цієї конструкції” (Жуковська, 2017, с. 81). Американському вченому С. Грісу та німецькому досліднику А. Штефановичу, засновникам цього аналізу, через заповнення слотів граматичних конструкцій конкретними лексемами вдалось визначити спосіб вимірювати ступінь притягнення/відштовхування слів у таких конструкціях і відтак встановлювати між такими конструкціями межі (Gries, Stefanowitsch, 2004, с. 123-124). У нашій розвідці застосовано лише перший “чистий” колексемний тип колострукційного аналізу – “вимірювання ступеня притягнення/відштовхування окремої лексеми стосовно одного слота конструкції” (Леміш, 2020, с. 152), задля встановлення й верифікації типів ефекту, що реалізуються в англійській та українській мовах, на базі атрибутивних колокацій в одномовних корпусах (BNC і Mova.info). Взаємодія лексики та граматики з опорою на колострукційність таким чином виявляється в наборі лексем, що заповнюють слоти в окремих граматичних конструкціях, тим самим маніфестуючи обмеження, що існують у кожній конкретній мові.

Отже, визначення специфіки когнітивно-семантичної експлікації КД ЕФЕКТ вважаємо доцільним здійснювати з урахуванням таких методологічних принципів, як *антропоцентризм/антропокосмологізм, експансіонізм, функціональність, епістемічність, ексланаторність і колострукційність* (на основі корпусного підходу).

3. Методологічна процедура дослідження когнітивно-семантичної експлікації каузальної домінанти ЕФЕКТ в англійській та українській мовах

З позицій антропокосмологізму мовленнєва діяльність – це діяльність не для себе, а заради всіх, не заради ‘Я’, але заради ‘МИ’ (Федоров, 1906, с. 2013). Основною ідеєю антропокосмологізму є визнання “надособистісних цінностей, які утворюють цінність людського життя”

домінантою соціальної еволюції (Бердяєв, 1986, с. 186). А отже антропокосмологічний підхід зумовлює вивчення предмету дослідження з опорою на такі методики, що дають змогу збільшити об'єктивність отриманих результатів, абстрагуючись від суб'єктивності дослідника.

Комплексна методика вивчення когнітивно-семантичної експлікації каузальної домінанти ЕФЕКТ в англійській та українській мовах, таким чином, базується на застосуванні методологічних принципів *антропоцентризму/антропокосмологізму, експансіонізму, функціональності, епістемічності, ексланаторності і колострукційності* (на основі корпусного підходу) та інтеграції цілої низки загальнонаукових і спеціальних лінгвістичних методів.

Загальнонаукові методи в межах нашої розвідки включають аналіз і синтез, дедукцію та індукцію, спостереження й узагальнення.

З-поміж спеціальних лінгвістичних методів до вирішення завдань запропонованої наукової праці було залучено такі:

- порівняльно-історичний метод у вигляді інтерпретації результатів етимологічного аналізу для встановлення походження вербалізаторів КД ЕФЕКТ *effect, result* і *consequence* в англійській мові та *ефект, результат* і *наслідок* в українській мові, а також процедури внутрішньої реконструкції задля встановлення їхньої архетипної основи;
- структурний метод із прийомами семантичного та компонентного аналізу з метою вилучення каузальних семем репрезентації СКК (його пропозиційно-змістового наповнення для КД ЕФЕКТ), дистрибутивного аналізу – для виділення структурних схем (формальної складової СКК);
- зіставно-типологічний метод задля встановлення *tertium comparationis* (у вигляді СК як основи зіставлення) для коректного визначення когнітивно-семантичних і структурних характеристик КД ЕФЕКТ в англійській та українській мовах, універсальних та ідіоетнічних прототипів типів ефекту;
- метод польового моделювання задля побудови словотвірних гнізд для базових вербалізаторів КД ЕФЕКТ *effect* і *ефект* мовах вивчення; побудови фрагмента сентенційного поля каузальності для обох мов;
- “чистий” колексемний аналіз атрибутивних колокацій з базовими вербалізаторами із застосуванням корпусного підходу;
- процедура кількісних підрахунків на всіх етапах дослідження, пов'язаних з опрацюванням фактичного матеріалу.

Окремо наголосимо на різниці між семантичним і концептуальним аналізом. О. С. Кубрякова чітко їх розмежовує, стверджуючи, що “якщо перший спрямовано на експлікацію семантичної структури слова, уточнення денотативних, сигніфікативних та концептуальних значень, що її реалізують, то концептуальний аналіз полягає в пошуку тих спільних концептів, що підведені під один знак і визначають/обумовлюють буття знаку як відомої когнітивної структури. Семантичний аналіз пов’язаний із роз’ясненням слова, концептуальний аналіз – веде до знань про світ” (Кубрякова, 1991; Попова, 2013, с. 202).

Семантичний аналіз вимагає вирішення таких завдань, як 1) встановлення значення лексем на матеріалі словникових статей, 2) аналіз фразеологічних та пареміологічних одиниць з даною лексемою, 3) аналіз семантичного розвитку лексеми-імені концепту, 4) визначення інших мовних і немовних способів репрезентації концептуальної інформації (конотацій, відтінків значення, експресивного вираження, метафоричних зв’язків тощо) в текстах, дискурсах, комунікативних ситуаціях. Перехід до концептуальної інтерпретації даних вимагає 1) встановлення основних концептуальних прошарків (ближньої та дальньої периферії) на основі даних про семантичне поле лексеми; 2) визначення контекстів, у яких реалізується лексема-ім’я концепту; 3) опису способів представлення концептуально-значимої інформації; 4) визначення динаміки смислових планів, базуючись на аналізі семантичного розвитку лексем-репрезентантів концепту. Опис ядерних та периферійних елементів смислової зони концептів дозволяють реконструювати фрагмент концептуальної картини світу, виявивши особливості бачення даного концепту середньостатистичним представником нації (Попова, 2013, с. 207). Відтак для досягнення мети нашого дослідження ми частково використовували процедури як семантичного, так і концептуального аналізу.

З огляду на те, що основою зіставлення (*tertium comparationis*) у нашій розвідці виступає СК як двохпланова одиниця (має план змісту – типову пропозицію і план вираження), то вважаємо слушним окреслити підвалини для його встановлення.

У середині ХХ ст. засновник генеративної граматики Н. Хомський (Чомські) проголосив речення центральною мовною одиницею (Chomsky, 1955), зазначаючи, що дитина народжується вже з певним набором вроджених граматичних структур. Хоча такий підхід до мови знайшов і своїх прихильників, і супротивників, він однозначно став дискусійним,

зокрема щодо способу дескрипції значення речення задля створення системи нескінченної кількості речень на основі змістовно-синтаксичних відношень (Ковалёва, 2012, с. 220).

До досягнень лексичного/семантичного синтаксису, що розвивався з другої половини ХХ ст. можна віднести визнання єдності речення з його лексичним наповненням, а також прогресію теорії валентності від зв'язка між словами до зв'язку між смислами. Це призвело до вивчення організації пропозитивно-номінативного компонента речення, яка включала лексико-семантичні групи з дієсловами в різних мовах. Однак без співвіднесення значення речення через свідомість мовця із ситуацією, яку воно (значення) категоризує, тобто позначає певний фрагмент світу, неможливо досягнути закладений смисл. Іншими словами, значення речення є більшим за суму значень окремих його складових, оскільки включає функціонування у конкретній ситуації (яка відображає окремий факт/подію світу, за Ю. С. Степановим (1998, с. 289), що нерозривно пов'язано й з особистістю мовця. Останнє зауваження стосується індивідуального сприйняття й інтерпретації світу кожним окремим суб'єктом – те, що Н. Є. Леміш (2015, с. 97) називає “вертеральністю” у своїй монографії (відносно каузальної ситуації, але такий погляд, на нашу думку, є релевантним й щодо решти фактів/подій). Рух від значення до форми називають граматику мовця, на відміну від граматики слухача, що має справу з рухом від форми до значення (Ковалёва 2012, с. 23).

Зазначене підштовхує до висновку про властивість кожного речення вказувати за допомогою конкретних лексичних (лексико-граматичних) одиниць у своєму складі на окремі опорні точки когнітивної структури, що стоїть за мовною формою цього речення. Такої ж думки дотримувався В. Скалічка (Scalička, 1948, с. 35). Узагальнила таке розуміння Л. М. Ковальова (2012, с. 24): “Синтаксична репрезентація має в своїй основі принципи уніфікації та спеціалізації. В основі когнітивного підходу лежить постулат про вихідну когнітивну вмотивованість мовної форми, яка в певному ступені “відображає” когнітивну структуру, що за нею стоїть”. А отже речення є одиницею значення, що номінує ситуацію. Найближчим до такої дефініції є поняття Дж. Лакоффом прототипічної ситуації, тобто *Idealized Cognitive Model* (“ідеальної когнітивної моделі”, що включає фізичну наявність живого розсудливого суб'єкта, його здатність до чуттєвого / ментального сприйняття, саму подію, а також її інтерпретацію). *Прототипічна ситуація* (у межах прототипічної семантики) репрезентується в реченні, категоризуючи якусь ідеалізовану ситуацію. Але вона може представлятися не одним єдиним способом, що залежить

від потенційних варіантів ситуації та її тлумачення мовцем. Задля об'єднання речень як синтаксичних конструкцій, що репрезентують ідеальну когнітивну модель/прототипічну ситуацію, Л. М. Ковальова пропонує термін "сентенційне поле" ("sentential field"/"сентенциональное поле"): "Сентенційне поле (СП) утворюється реченнями, об'єднаними на основі спільності смислу. Кожне СП покриває певну концептуальну сферу, до вивчення якої можна підійти ономасіологічно. Спільність смислу СП визначається спільністю їх пропозиційно-номінативного конститuenta" (Ковалёва, 2012, с. 25). До однієї з таких концептуальних сфер Л. М. Ковальова відносить каузативність. Ми такою сферою називаємо каузальність і відповідно виділяємо СП КАУЗАЛЬНІСТЬ, до складу якого, на наш розсуд, доцільно включити прототипічні ситуації, що репрезентують каузальні домінанти.

Рис. 2. Каузальна домінанта ЕФЕКТ у сентенційному полі КАУЗАЛЬНІСТЬ (КК)

За Л. М. Ковальовою, основу СП складає "шматок, вирізаний із понятійного змісту" (Ковалёва, 2012, с. 25; Weisgerber, 1953, с. 91) – "узагальнена ситуація"/"прототипічна ситуація" у термінах когнітивної лінгвістики/"ідеальна когнітивна модель" у термінах Дж. Лакоффа.

Погоджуючись з висловленням Г. А. Золотової про одночасну конструктивність, функціональність, семантичність і комунікативність

синтаксису (Золотова, 1986), ми також підтримуємо думку Ю. М. і М. В. Маліновичів щодо необхідності звертання категорій до їх семантично-синтаксичних прототипів (Малинович, 2012, с. 157). Доречним у цьому аспекті вважаємо твердження науковців стосовно того, що “початок інтенсивної пізнавальної діяльності спрямовано на встановлення певних властивостей і якостей об’єкта та причинно-наслідкових відношень”, результатом чого є “процес породження семантико-синтаксичної структури речення, а також дискурсу і тексту, у яких він реально функціонує” (там само, с. 158). Окремо зауважимо, що нам імпонує міркування авторів у бік синхронізаційної роботи всіх рівнів мовної структури “від генетично давніх до сучасних” і збереження давніх мовних структур на глибинних рівнях свідомості та мови (там само, с. 159).

Визнання нами, слідом за Ж. Дельозом (1998, с. 255) і О. Т. Кривоносим (2006, с. 302), існування внутрішнього мовлення як рівня вторинного мислення призводить до розуміння синтаксису як когнітивно-семантичного феномена, що в семантико-синтаксичній структурі мовних одиниць логічно відображає форми та ступені пізнання людиною світу. Ізоморфізм структури зовнішнього світу та внутрішнього ментального світу людини, таким чином, сигналізує про підпорядкованість синтактики знаків семантиці (Малинович, 2012, с. 161). На розсуд Ю. М. і М. В. Маліновичів, інформація про світ, його цілісність і збереження на підсвідомому рівні наслідуються генетично через повторювані закономірності в мовній практиці, формуючи “специфічний семантико-синтаксичний архетип” (там само) того, що ми вважаємо основою синтаксичного концепту.

Через нездатність мовця одночасно звернути увагу абсолютно на все він виділяє окремі події / об’єкти завдяки тим чи тим властивостям, за якими їх і категоризує. Однак, ознаки, за якими мовець категоризує ситуацію, можуть варіюватися. Дж. Тейлор підкреслює, що “в принципі будь-який елемент (node) може бути джерелом будь-якого числа розширених значень (meaning extensions)” (Taylor, 2003, с. 111). Саме цим фактом Л. М. Ковальова пояснює здатність мови “позначувати увесь нескінчений континуум дійсності” (Ковалёва, 2012, с. 25).

Вищенаведене дає підстави не лише обрати за *tertium comparationis* СК, а також обґрунтує доцільність представити отримані результати щодо встановлених на матеріалі різних типів дискурсу каузальних семем і структурних схем об’єктивації КД ЕФЕКТ в англійській та українській мовах у вигляді фрагментів сентенційного поля КАУЗАЛЬНІСТЬ.

4. Висновки

Підсумовуючи, зауважимо, що до основних методологічних принципів, використаних у нашій науково-дослідницькій роботі та дотримання яких сприяло досягненню поставленої мети, відносимо *антропоцентризм/антропокосмологізм, експансіонізм, функціональність, епістемічність, експанаторність і колострукційність* (на основі корпусного підходу). Перевагу віддаємо антропоцентрично-антропокосмологічному та корпусному підходам з огляду на їхню здатність забезпечити “суттєве підвищення дескриптивної та пояснювальної надійності й обґрунтованості результатів проведених лінгвістичних досліджень” (В. В. Жуковська), мінімізуючи “вплив суб’єктивного чинника” на отримані результати (Н. Є. Леміш).

Інтегративна методика включала загальнонаукові (аналіз, синтез, дедукцію, індукцію, спостереження, узагальнення) і спеціальні лінгвістичні (порівняльно-історичний – інтерпретація результатів етимологічного аналізу та з’ясування внутрішньої форми базових вербалізаторів когнітивно-семантичної експлікації КД ЕФЕКТ в англійській та українській мовах; структурний метод – семантичний аналіз з прийомом компонентного, дистрибутивний аналіз; зіставно-типологічний – встановлення *tertium comparationis* для об’єктивного зіставлення когнітивно-семантичної експлікації досліджуваної каузальної домінанти; колексемний аналіз – для виявлення типів ефекту на основі атрибутивних колокацій, вилучених контекстів підкорпусів наукових і публіцистичних текстів BNC і Mova.info) методи. За основу зіставлення було обрано синтаксичний концепт, якому притаманні пропозиційно-змістова та формальна складові.

Таким чином, поєднання поліпарадигмального та міждисциплінарного підходів із методологічними принципами *антропоцентризму, антропокосмізму, епістемічності, експансіонізму, експанаторності, функціоналізму, колострукціонізму* уможливило інтерпретацію результатів системного та функціонального вивчення об’єкта та предмета нашого дослідження з оновлених когнітивно-семантичних позицій, а апробація запропонованої методологічної процедури зіставлення способів і засобів об’єктивації КД ЕФЕКТ свідчить про можливість її застосування до інших об’єктів ментально-логічного плану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Беляцкая, А. А. (2013). Антропоцентризм vs антропокосмизм: к проблеме метода в лингвокультурологии. *Язык и культура*, 3(23), 5–23.
- Бенвенист, Э. (2002). *Общая лингвистика*. Москва: Эдиториал УРСС.
- Бердяев, Н. (1989). *Философия свободы. Смысл творчества*. Москва: Правда.
- Буданцев, Ю. П. (1995). *Очерки ноокоммуникологии (Массовая коммуникация в ноосфере)*. Москва: МНЭПУ.
- Гадамер, Г.- Г. (1991). Что есть истина? *Логос. Философско-литературный журнал*, 1, 30-37. (Перевод М. А. Кондратьевой при участии Н. С. Плотников).
- Дейк, ван Т. А. (1989). *Язык. Познание. Коммуникация*. Москва: Прогресс.
- Делез, Ж. (1998). *Логика смысла: Theatrum philosophicum*. [Пер. с фр.]. Москва, Екатеринбург: Раритет, Деловая книга.
- Денисова С. П. (2013). Лінгвістика на зламі наукових парадигм: від Фердинанда де Соссюра до Ноама Хомського. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*, 16/1, 31-36.
- Ганері, Дж. (2017). Дерево знания – це не яблука і не дуб, а баньян. *Aeon* (23 червня 2017). URL: <https://aeon.co/ideas/the-tree-of-knowledge-is-not-an-apple-or-an-oak-but-a-banyan>
- Жуковська, В. В. (2017). Англійська абсолютна конструкція: досвід колострукційного аналізу. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*, 12, 80–85.
- Золотова, Г. А. (1986). Опыт лингвистического анализа текста. *Русский язык за рубежом*, 5, 63-68.
- Іванюк, Н. М. (2011). Соціальна категоризація та стереотипізація як структурно-процесуальні складники соціальної когніції. *Психологічні перспективи*, 18, 102-110.
- Ковалева, Л. М. (2012). Предложения в сентенциональном поле: как нам развивать синтаксис? *Вестник ИГЛУ*, 2(18), 21–26.
- Кривоносов, А. Т. (2006). *Мышление. Язык и крушение мифов о “Лингвистической относительности”, “языковой картине мира” и “марксистско-ленинском языкознании”*. Москва – Нью-Йорк. URL: <https://journals.kantiana.ru/vestnik/2556/6892/>
- Кубрякова, Е. С., Демьянков, В. З., Панкрац, Ю. Г., & Лузина, П. Г. (1996). *Краткий словарь когнитивных терминов*. [под общ. ред. Е. С. Кубряковой]. Москва: Издательство МГУ.
- Кубрякова, Е. С. (1991). Об одном фрагменте концептуального анализа слова *память*. В Н. Д. Арутюнова (Ред.), *Логический анализ языка. Культурные концепты* (сс. 85-91). Москва: Наука.
- Леміш, Н. Є. (2020). Застосування колострукційного аналізу в навчанні майбутніх перекладачів. *Тенденції та перспективи формування перспективної лексики*. [Доповіді X Міжнародного науково-практичного семінару, присвяченого питанням функціонування професійного мовлення, лінгвокультурологічному та соціокультурному аспектам філології], (сс. 151-153). Ірпінь: УДФС України.
- Леміш, Н. Є. (2015). *Вертеральні типи каузальності у споріднених мовах*. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка.
- Леміш, Н. Є. (2009). Ізосемні типи причинові сполучників в українській, російській, англійській, та іспанській мовах. *Мова і культура (Науковий щорічний журнал)*, 1(113), Вип. 11, 112-119. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго.
- Макеева, Л. Б. (2011). *Язык, онтология и реализм*. Москва: Издательство высшей школы экономики.

- Малинович, Ю. М., & Малинович, М. В. (2012). Синтаксис как отражение динамики мышления и языкового сознания в онтогенезе. *Вестник ИГЛУ*, 2(18), 156-162.
- Пасинок, В. Г. (2009). Лінгвокогнітивні механізми каузального простору. *Методика викладання іноземних мов, Вип. 59/866*, 19-27. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.
- Пименова, М. В. (2013). Типы концептов и этапы концептуального исследования. *Вестник КемГУ*, 2(54), 127-131.
- Плотникова, С. Н. (2008). Языковое, дискурсивное и коммуникативное пространство. *Вестник ИГЛУ*, 1, 5-16.
- Попова, Н. М. (2013). Моделювання національної концептосфери: семантичний аналіз та когнітивна інтерпретація. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*, 31, 197-207.
- Рубанець, О. М. (2015). Когнітивна активність особистості. *Мультиверсум. Філософський альманах*, 9-10, 99-107.
- Селіванова, О. О. (2008). *Сучасна лінгвістика. Напрями та проблеми*. Полтава: Довкілля-К.
- Серебренникова, Е. Ф. (2012). Новейшая лингвистика: к проблеме ограничения в поле современной лингвистики. *Вестник ИГЛУ*, 2(18), 214-219.
- Степанов, Ю. С. (1998). *Язык и метод. К современной философии языка*. Москва: Языки русской культуры.
- Федоров, Н. Ф. (1906-1913). *Философия общего дела. Статьи, мысли и письма Николая Фёдоровича Фёдорова*, изданные под редакцией В.А.Кожевникова и Н.П.Петерсона. В двух томах. Верный-Москва.
- Chomsky, N. (1955). Logical Syntax and Semantics: Their Linguistic Relevance. *Language*, 31/1, 36-45.
- Gries, S. Th., & Stefanowitsch, A. (2004). Extending collocation analysis: A corpus-based perspective on 'alterations'. *International Journal of Corpus Linguistics*, 9(1), 97-129.
- Gudykunst, W. B. & Gumb, L. I. (1989). Social Cognition and Integral Communication. (pp. 201-207). *Handbook of International and Intercultural Communication*. Newbury Park L. New Delhi: Sage Publication.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press. 632.
- Rosh E. & Lloyd B. (1978). *Cognition and categorization*. (pp. 1-25). Hillsday, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Scalička, V. (1948). The Need for a Linguistics of la Parole. *Recueil Linguistique de Bratislava*, 1, 21-38.
- Schwarz, M. (1996). *Einführung in die kognitive Linguistik*. (2. Aufl.). Tübingen, Basel: Francke.
- Tajfel, H., & Forgas J. P. (1981). Social categorization: Cognitions, values, and groups. In P. Forgas (Ed.), *Social cognition: Perspectives on everyday understanding* (pp. 113-140). New York: Academic Press.
- Taylor, J. R. (2003). *Linguistic Categorization*. (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Turner, J. C. (1982). Towards a cognitive redefinition of the social group. In H. Tajfel (Ed.), *Social identity and intergroup relations* (pp. 15-40). Cambridge: Cambridge University Press.
- Weisgerber, L. (1953). *Vom Weltbild der deutschen Sprache*. 1. Halbband: Die inhaltbezogene Grammatik. 2. Aufl. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann.

REFERENCES

- Belyatskaya, A. A. (2013). Antropotsentrizm vs antropokosmizm: k probleme metoda v lingvokul'turologii. *Yazyk i kul'tura*, 3(23), 5-23.
- Benvenist, E. (2002). *Obshchaya lingvistika*. Moskva: Editorial URSS.
- Berdyyayev, N. (1989). *Filosofiya svobody. Smysl tvorchestva*. Moskva: Pravda.
- Budantsev, YU. P. (1995). *Ocherki nookommunikologii (Massovaya kommunikatsiya v noosfere)*. Moskva: MNEPU.
- Gadamer, G.- G. (1991). Chto yest' istina? *Logos. Filosofsko-literaturnyy zhurnal*, 1, 30-37. (Perevod M. A. Kondrat'yevoy pri uchastii N. S. Plotnikov).
- Deyk, van T. A. (1989). *Yazyk. Poznaniye. Kommunikatsiya*. Moskva: Progress.
- Delez, ZH. (1998). *Logika smysla: Theatrum philosophicum*. [Per. s fr.]. Moskva, Yekaterinburg: Raritet, Delovaya kniga.
- Denysova S. P. (2013). Linhvistyka na zlami naukovykh paradyhm: vid Ferdynanda de Sossyura do Noama Khoms'koho. *Visnyk KNLU. Seriya Filolohiya*, 16/1, 31-36.
- Haneri, Dzh. (2017). Derevo znannya – tse ne yablunya i ne dub, a ban'yan. Aeon (23 chervnya 2017). URL: <https://aeon.co/ideas/the-tree-of-knowledge-is-not-an-apple-or-an-oak-but-a-banyan>
- Zhukovs'ka, V. V. (2017). Anhliys'ka absolyutna konstruktsiya: dosvid kolostruktsiynoho analizu. *Aktual'ni problemy filolohiyi ta perekladnavstva*, 12, 80-85.
- Zolotova, G. A. (1986). Opyt lingvisticheskogo analiza teksta. *Russkiy yazyk za rubezhom*, 5, 63-68.
- Ivanyuk, N. M. (2011). Sotsial'na katehoryzatsiya ta stereotypizatsiya yak strukturno-protseual'ni skladnyky sotsial'noyi kohnitsiyi. *Psykholohichni perspektyvy*, 18, 102-110.
- Kovaleva, L. M. (2012). Predlozheniya v sententsional'nom pole: kak nam razvivat' sintaksis? *Vestnik IGLU*, 2(18), 21-26.
- Krivososov, A. T. (2006). *Myshleniye. Yazyk i krusheniye mifov o "Lingvisticheskoy otnositel'nosti", "yazykovoy kartine mira" i "marksistsko-leninskom yazykoznanii"*. Moskva – N'yu-York. URL: <https://journals.kantiana.ru/vestnik/2556/6892/>
- Kubryakova, Ye. S., Dem'yankov, V. Z., Pankrats, YU. G. & Luzina, P. G. (1996). *Kratkiy slovar' kognitivnykh terminov*. [pod obshch. red. Ye. S. Kubryakovoy]. Moskva: Izdatel'stvo MGU.
- Kubryakova, Ye. S. (1991). Ob odnom fragmente kontseptual'nogo analiza slova pamyat'. V N. D. Arutyunova (Red.), *Logicheskyy analiz yazyka. Kul'turnyye kontsepty* (ss. 85-91). Moskva: Nauka.
- Lemish, N. YE. (2020). Zastosuvannya kolostruktsiynoho analizu v navchanni maybutnikh perekladachiv. *Tendentsiyi ta perspektyvy formuvannya perspektyvnoyi leksyky: [Dopovidi KH Mizhnarodnoho nauково-praktychnoho seminaru, prysvyachenoho pytanniam funktsionuvannya profesiynoho movlennya, linhvokul'turolohichnomu ta sotsiokul'turnomu aspektam filolohiyi]*, (ss. 151-153). Irpin': UDFS Ukrayiny.
- Lemish, N. YE. (2015). *Verteral'ni typy kauzal'nosti u sporidnennykh movakh*. Zhytomyr: Vydavnytstvo ZHDU im. I. Franka.
- Lemish, N. YE. (2009). Izosemni typy prychnynovi spoluchnykiv v ukrayins'kiy, rosiys'kiy, anhliys'kiy, ta ispans'kiy movakh. *Mova i kul'tura (Naukovyy shchorichnyy zhurnal)*. 1(113), Vyp. 11, 112-119. Kyiv: Vydavnychyy Dim Dmytra Buraho.
- Makeyeva, L. B. (2011). *Yazyk, ontologiya i realizm*. Moskva: Izdatel'svo vysshey shkoly ekonomiki.

- Malinovich, YU. M., & Malinovich, M. V. (2012). Sintaksis kak otrazheniye dinamiki myshleniya i yazykovogo soznaniya v ontogeneze. *Vestnik IGLU*, 2(18), 156-162.
- Pasynok, V. H. (2009). Linhvokohnityvni mekhanizmy kauzal'noho prostoru. *Metodyka vykladannya inozemnykh mov, Vyp. 59/866*, 19-27. Visnyk Kharkivs koho natsional'noho universytetu imeni V.N. Karazina.
- Pimenova, M. V. (2013). Typy kontseptov i etapy kontseptual'nogo issledovaniya. *Vestnik KemGU*, 2(54). 127-131.
- Plotnikova, S. N. (2008). Yazykovoye, diskursivnoye i kommunikativnoye prostranstvo, *Vestnik IGLU*, 1, 5-16.
- Popova, N. M. (2013). Modelyuvannya natsional'noyi kontseptosfery: semantychnyy analiz ta kohnityvna interpretatsiya. *Problemy semantyyk slova, rechennya ta tekstu*, 31, 197-207.
- Rubanets', O. M. (2015). Kohnityvna aktyvnist' osobystosti. *Mul'tyversum. Filosofs'kyya al'manakh*, 9-10, 99-107.
- Selivanova, O. O. (2008). *Suchasna linhvistyka. Napryamy ta problemy*. Poltava: Dovkillya-K.
- Serebrennikova, Ye. F. (2012). Noveyshaya lingvistika: k probleme ogranicheniya v pole sovremennoy lingvistiki. *Vestnik IGLU*, 2(18), 214-219.
- Stepanov, YU. S. (1998). *Yazyk i metod. K sovremennoy filosofii yazyka*. Moskva: Yazyki russkoy kul'tury.
- Fedorov, N. F. (1906-1913). *Filosofiya obshchego dela. Stat'i, mysl'i i pis'ma Nikolaya Fodorovicha Fodorova*, izdannyye pod redaktsiyey V.A. Kozhevnikova i N.P. Petersona. V dvukh tomakh. Vernyy-Moskva.
- Chomsky, N. (1955). Logical Syntax and Semantics: Their Linguistic Relevance. *Language*, 31/1, 36-45.
- Gries, S. Th., & Stefanowitsch, A. (2004). Extending collocation analysis: A corpus-based perspective on 'alterations'. *International Journal of Corpus Linguistics*, 9(1), 97-129.
- Gudykunst, W. B., & Gumb, L. I. (1989). Social Cognition and Integral Communication. (pp. 201-207). *Handbook of International and Intercultural Communication*. Newbury Park L. New Delhi: Sage Publication.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press. 632.
- Rosh E. & Lloyd B. (1978). *Cognition and categorization*. (pp. 1-25). Hillsday, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Scalička, V. (1948). The Need for a Linguistics of la Parole. *Recueil Linguistique de Bratislava*, 1, 21-38.
- Schwarz, M. (1996). *Einführung in die kognitive Linguistik*. (2. Aufl.). Tübingen, Basel: Francke.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1981). Social categorization: Cognitions, values, and groups. In P. Turner (Ed.), *Social cognition: Perspectives on everyday understanding* (pp. 113-140). New York: Academic Press.
- Taylor, J. R. (2003). *Linguistic Categorization*. (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Turner, J. C. (1982). Towards a cognitive redefinition of the social group. In H. Tajfel (Ed.), *Social identity and intergroup relations* (pp. 15-40). Cambridge: Cambridge University Press.
- Weisgerber, L. (1953). *Vom Weltbild der deutschen Sprache*. 1. Halbband: Die inhaltbezogene Grammatik. 2. Aufl. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann.

